

Suomalaisten ja unkarilaisten etunimien vertailua

JUHA LESKINEN

1. Taustaa

Suomi ja unkari ovat niin etäisiä sukukieliä, ettei niissä voi enää olla yhteisaikaan palautuvaa nimistöä. Toisaalta niiden eurooppalainen kulttuuritausta on mitä ilmeisimmin jättänyt samantapaisia jälkiä ainakin henkilönnimiin. Kiintoisaa olisikin tietää, millainen on kummankin kielen nykyinen henkilönnimijärjestelmä, millaisia vaikutteita ne ovat saaneet muista kielistä ja kulttuureista sekä mikä on kummallakin taholla omaperäisen aineksen osuus. Viimeksi mainittu seikka herättää edelleen kysymyksen kotoisten proprien merkityksestä (ks. Kiviniemi 1982: 11–12) eli siitä, millainen semanttinen suhde vallitsee henkilönnimien ja samanasuisten appellatiivien välillä.

Tarkoitukseni on vertailla suomalaisia ja unkarilaisia etunimiä niiden alkuperän ja merkityksen kannalta. Suomalainen aineistoni koostuu Kustaa Vilkun Etunimet-teoksessa mainituista nimistä ja unkarilainen niistä, jotka on sisällytetty János Ladón laatimaan etunimikirjaan (*Magyar utónévkönyv*). Viime aikoihin asti Ladón teos oli Unkarissa niin määräävässä asemassa, että ainoastaan siinä esiintyneet nimet olivat hyväksyttäviä. Nyttämmin käytäntö on kuulemma muuttunut vapaammaksi. Kirjaa ei silti voi kaikilta osin pitää ehdottoman luotettavana, sillä siinä on suuri määrä sellaisiakin nimiä, joita ei liene annettu koskaan kellekään. Kirjan laatija on ilmeisesti keksinyt ne itse. Yleisimmin käytetyt nimet on kaikeksi onneksi painettu lihavoituina, joten ne on helppo erotella muusta aineistosta. Jokaisesta nimestä Ladó on maininnut myös etymologiset tiedot, joten teos ei siis ole pelkkä nimiluettelo. Kaikkia etymologiointeja ei kuitenkaan ole pidetty luotettavina. Puutteistaan huolimatta etunimikirja on ainoa käyttökelpoinen lähde tutkittaessa nykyisiä unkarilaisia nimiä, sillä – kuten edellä on todettu – lainsäädäntö teki siitä vuosikausiksi ylivoimaisen auktoriteetin.

2. Nimien alkuperä

Kustaa Vilkuna kertoo Etunimet-kirjassaan suomalaisten etunimien alkuperästä varsin tarkasti. Teoksen alkupuolella (1980: 27–28) hän toteaa jopa sen, mikä on erilähtöisten ainesten suuruusjärjestys. Tosin hän jättää joidenkin kielten prosenttiset osuudet mainitsematta, vaikka ilmoittaakin niiden sijaluvun. Suomalainen nimistö ryhmittyy hänen mukaansa seuraavaan järjestykseen:

1. omaperäiset	nimet
2. heprealaiset	”
3. saksalaiset	”
4. latinalaiset	”
kreikkalaiset	”
skandinaaviset	”
7. lappalaiset	”
englantilaiset	”
9. italialaiset	”
10. virolaiset	”
venäläiset	”

Unkarilaisperäisiä nimiä Suomessa on Vilkunan mukaan vain yksi, nimittäin *Ilona*. Tietenkään *Ilona*-nimi ei perimmältään ole unkarilainen, sillä se on *Helena*-nimen variantti. Siitä käykin ilmi se ongelma, joka tulee aina eteen, kun puhutaan nimen alkuperästä. On ilmeisen mahdotonta ratkaista johdonmukaisesti, milloin lähteeksi on katsottava se kieli, josta nimi on lainattu, ja milloin taas se, johon nimen historia lopullisesti palautuu. Tästä syystä Vilkunakaan ilmeisesti ei edes pyri kertomaan täsmällisesti eri lainanantajatahojen osuuksia nykyisessä nimistössä. Hän kylläkin toteaa pitäneensä nimen muotoa olennaisena seikkana silloin, kun hän on ratkaissut kunkin tapauksen alkuperän. Juuri sillä perusteella hän on *Ilonankin* katsonut unkarilaiseksi nimeksi. Omaperäisen nimistön osuudeksi hän joka tapauksessa ilmoittaa noin 25 %, ts. neljännes nimistämme on omaperäisiä. Olen itse laskenut Ladón etunimikirjan aineiston perusteella vastaavan järjestyksen unkarilaisesta nimistöstä. Mukana ovat nyt vain ne nimet, jotka ovat todellisessa käytössä. Laskelmat tuottivat seuraavanlaisen tuloksen:

1. latinalaiset	nimet	33 %
2. saksalaiset	”	20 %
3. kreikkalaiset	”	14 %
4. omaperäiset	”	13 %
5. heprealaiset	”	12 %
6. slaavilaiset	”	3 %
7. ranskalaiset	”	2 %
turkkilaiset	”	2 %
9. italialaiset	”	1 %
espanjalaiset	”	1 %

Suomalaisperäisiä nimiä Ladó väittää Unkarissa olevan kaksi kappaletta: *Aina* ja *Vilja*. Näitä etymologioita tekee kyllä mieli epäillä ainakin jälkimmäisen osalta. Huomiota järjestyksessä herättää ensinnäkin se, että omaperäisen nimistön osuus näyttää Unkarissa olevan selvästi pienempi kuin Suomessa ja ettei se suinkaan muodosta suurinta ryhmää. Koko omaperäinen nimistö on Unkarissa syntynyt kansallisromantiikan aikana. Siellä ei tietävästi lainkaan ole säilynyt esikristillisiä nimiä, eikä niitä ole edes yritetty elvyttää uudelleen käyttöön siten kuin Suomessa tehtiin 1800-luvulla. (Ks. Kálmán 1967: 38–42.)

3. Nimien ryhmittely merkityksen mukaan

Olen jakanut merkitysryhmiin lähinnä omaperäisen nimistön, mutta mukana ovat myös mm. lähes kaikki käännösnimet. Pois on jätetty siis ne lainanimet, joilla toki on lainanantajakieleessään merkitys mutta jotka on suomen ja unkarin nimistöön omaksuttu vain äänteellisesti ja rakenteellisesti mukailtuina. Unkarilaisten nimien yhteydessä on jäljempänä mainittu suomenkielinen käänнос aina silloin, kun nimi on ollut mahdollista suomentaa. Kaikki ne nimet, jotka päättyvät *-ka/-ke*-suffiksiin, ovat johdoksia, mitä en enää yksityisten nimiesimerkkien yhteydessä erikseen totea. Eräät muutkin nimet ovat johdettuja; niistäkin mainitsen sen seikan vain erikoistapauksissa.

Pelkästään tytöille annettavat kukannimet lienevät se ryhmä, joka ensiksi tulee mieleen ruvettaessa pohtimaan etunimiä, joilla on jokin merkitys. Suomessa niiden määrä on oikeastaan yllättävän pieni (10): *Esikko*, *Iiris*, *Kanerva*, *Kielo*, *Kukka*, *Lauha*, *Lilja*, *Orvokki*, *Ruusu*, *Vuokko*. Unkarin vastaava lista on selvästi pitempi: *Árvácska* 'orvokki', *Fürtike*, *Füzike*, *Gyöngyvér*, *Gyöngyvirág*, *Hanga*, *Hóvirág* 'lumikukka', *Ibolya* 'orvokki', *Iringó*, *Jolán*, *Mályva*, *Menta*, *Nefelejcs* 'lemmikki' (käänнос saksan vastaavasta nimestä), *Őszike*, *Palma*, *Rózsa* 'ruusu', *Szegfű*, *Virág* 'kukka'. Luettelo kasvaa entisestään, jos siihen lisätään kaikki ne kansainväliset kukannimet, jotka Unkarissa ovat käytössä etuniminä. Niitä ovat esimerkiksi *Nárcisz*, *Orchidea*, *Petúnia* ja *Tulipán* 'tulppaani'. Kaikilla edellä mainituilla kukilla ei suomen kielessä ole vakiintunutta nimeä.

Luonnosta on toki saatu paljon muitakin nimiä. Suomessa ne muodostavatkin suurimman ryhmän (26): *Alli*, *Helmi*, *Ilma*, *Kerkko*, *Kirsi*, *Lyly*, *Marja*, *Oras*, *Otso*, *Pilvi*, *Pulmu*, *Pälvi*, *Salama*, *Sini*, *Sirkka*, *Säde*, *Taimi*, *Terho*, *Terttu*, *Touko*, *Tuuli*, *Valo*, *Varpu*, *Vaula*, *Vilja*, *Virpi*. Unkarin luettelo on jälleen vielä pitempi (31): *Bogárka* 'kovakuoriainen', *Cseperke* 'herkkusieni', *Csillag* 'tähti', *Délibáb* 'kangastus', *Eperke* 'mansikka', *Galamb* 'kyyhky', *Gerle* 'kyyhky', *Gyöngyi* 'helmi', *Hajna* 'aamunsarastus', *Harmatka* 'kas-

te', *Havaska* 'lumi', *Imola* 'suo, räme', *Napsugár* 'päivänsäde', *Nyeste* 'näätä', *Őzike* 'metsäkauris', *Pintyőke* (eräs lintulaji), *Sugárka* 'säde', *Szederke* 'vatukka', *Árpád* (johdos sanasta, jonka merkitys on 'ohra'), *Arszlán* 'leijona', *Bars* 'pippuri', *Bors* 'pippuri', *Buzád* 'vehnä', *Farkas* 'susi', *Harkány* 'tikka', *Holló* 'korppi', *Kerecsen* 'haukka', *Keve* 'kivi', *Sólyom* 'muuttohaukka', *Soma* (*Kornel*-nimen käännös, merkitsee erästä marjaa), *Szilas* 'jalava'.

Monen nimen aiheena on ihmisen jokin henkinen tai ruumillinen ominaisuus. Ensiksi luettelen ne suomalaiset nimet, joissa ominaisuus mieluummin on ruumillinen, vaikka psyykkisen ja fyysisen raja monen nimen osalta tuntuu epämääräiseltä: *Heljä*, *Kauno*, *Raino*, *Siro*, *Sorja*, *Uljas*. Luonteenpiirteitä taas kuvaavat seuraavat: *Armas*, *Aulis*, *Harras*, *Hellä*, *Heloisa*, *Hilja*, *Intto*, *Jalo*, *Kaino*, *Mainio*, *Oiva*, *Orvo*, *Ponteva*, *Raikas*, *Sulo*, *Tarmo*, *Tauno* (merkitys ilmeisesti alkuaan 'rauhallinen, tyyni'), *Valio*, *Varma*, *Vieno*. Unkarissa näihin ryhmiin luettavien nimien määrä jää hieman vähäisemmäksi: *Delinke* 'uljas', *Fehérke* 'valkoinen', *Sudárka* 'hoikka', *Szemőke* 'pieni, suurisilmäinen', *Zöldike* 'vihreä', *Bodor* 'kihara', *Fodor* 'kiharatukkainen', *Kardos* 'miekkainen'; *Bolda* 'onnellinen', *Csendike* 'hiljainen', *Üdvöske* 'hyödyllinen, suotava', *Bódog* 'onnellinen', *Hümér* (muodostettu sanasta *hú* 'uskollinen', loppuosa *-mér* analoginen), *Levente* 'oleva' (*olla*-verbin johdos), *Szilárd* 'vahva, pysyvä' (*Konstantin*-nimen käännös), *Vidor* 'iloinen' (*Hilarius*-nimen käännös), *Vitéz* 'urhea, uljas'.

Ihmistä itseään tarkoittavat nimet voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäiseksi mainitsen ne, joissa on kyse sukulaisuussuhteesta tai ihmisen syntyessään saamasta asemasta, sukupuolesta tms.: *Ilmo*, *Impi*, *Keijo*, *Mies*, *Osmo*, *Sisko*, *Sulho*, *Tytti*, *Veikko*, *Veli*. Unkarissa vastaavia nimiä on suunnilleen yhtä paljon: *Emese* 'äiti', *Emőke* 'vauva', *Helka* (keijun nimi), *Hófehérke* 'Lumikki', *Mátka* 'morsian', *Tünde* 'keiju', *Villő* 'keiju', *Emőd* 'äiti', *Hetény* (johdos sanasta *hét* 'viikko, seitsemän'), *Szelemér* 'jälkeläinen', *Szilámér* (muodostettu *Szelemér*-nimen mallin mukaan), *Uros* 'herra'. Ammattiin viittaavia nimiä Suomessa on vain yksi, nimittäin *Seppo*, mutta Unkarissa ammatinnimet esiintyvät varsin yleisesti myös etuniminä: *Lelle* 'torvensoittaja', *Apród* 'aseenkantaja', *Bán*, *Bánk*, *Bános* (kaikki kolme merkitsevät käskynhaltijaa, *Bánk* ja *Bános* -nimet ovat johdoksia), *Botond* 'nuijaa kantava taistelija', *Geréb* 'pitäjän tuomari', *Hódos* 'majavanmetsästäjä', *Kemenes* 'uuninhoitaja' (nykyään nimen merkitys lienee epäselvä), *Lehel*, *Lél* (molemmat merkitsevät torvensoittajaa, *Lehel* on *Lél*-nimen johdos), *Tárkány* 'seppä', *Zámor* 'kyntäjä'. Suomessa ammatinnimet esiintyvät tällä tavoin nimenomaan sukunimistöissä. Kansanperinteeseen (enimmäkseen kalevalaiseen) juontuvia ihmistä tarkoittavia nimiä Suomessa on runsaasti: *Aarni*, *Ahti*, *Arpia*, *Ilmari*, *Ilpo*, *Kyllikki*, *Mielikki*, *Tapio*, *Tellervo*, *Tuulikki*, *Ukko*,

Vellamo, Väinö. Unkarissa näihin rinnastuu tavallaan seuraava kolmen nimen ryhmä, joissa nimillä on ihmistä tavalla tai toisella kuvaava merkitys: *Álmos* (*álmos*-adjektiivin merkitys on 'uninen', mutta tässä tapauksessa vanhaan kertomukseen perustuva nimi on tulkittava 'unessa nähty'), *Deli* 'sankari', *Győző* 'voittaja'.

Heimoa tai jonkin kansanryhmän jäsentä tarkoittavat nimet muodostavat pienehkön ryhmän molemmilla tahoilla, mutta maantieteellisistä ja historiallisista syistä nimet ovat täysin erilaisia. Suomessa ovat käytössä nimet *Heimo, Inkeri, Kaleva, Lappi, Merja* ja *Vieno* (yhdistyy *Viena*-nimeen). Unkarissa vastaavat nimet ovat *Megyer* 'unkarilainen', *Varsány* 'alaanilainen' ja *Zerind* 'serbi'.

Asia tai esine voidaan katsoa monien nimien aiheeksi. Mieluumminkin asia on kyseessä seuraavissa suomalaisissa nimissä: *Aate, Aatos, Armo, Arvo, Auvo, Lempi, Onni, Rauha, Taito, Taisto*. Unkarissa ryhmä on hieman pienempi: *Áldáska* 'siunaus, rukous', *Béke* 'rauha', *Életke* 'elämä', *Reményke* 'toivo'. Tavallaan nämä nimet olisi voinut liittää jo ihmisen luonteenpiirteitä kuvaavien nimien yhteyteen. Jokseenkin samansuuruinen ryhmä koostuu niistä nimistä, jotka tarkoittavat konkreettisempaa esinettä: *Aarre, Hilikka, Lahja, Runo, Satu, Solmu* (*Knut*-nimen käännös), *Taru*. Unkarissa nimet ovat seuraavanlaiset: *Ajandék* 'lahja', *Arany* 'kulta', *Bársonyka* 'sametti', *Boglárka* 'koivu', *Dalma* 'laulu', *Gyöngyi* 'helmi' (joka mainittiin tosin jo luontoniemienkin yhteydessä), *Kincső* 'aarre', *Versény* 'torvimerta'.

Ajankohtaa tai -jaksoa ilmaisevia nimiä on Suomessa koko joukko: *Aamu, Aatto, Alku, Ensi, Ensio, Ilta, Päivi, Talvikki, Touko* (mainittu jo luontoniemien listassa). Unkarissa tähän ryhmään voidaan lukea vain nimi *Tavaszká*, joka on johdos sanasta *tavasz* 'kevät'.

Jonkinlaisesta aistihavainnosta on kysymys nimissä *Heli* ja *Helinä*. Unkarissa vastaavia nimiä ei ole lainkaan. Itse asiassa niitä voisi olla suomessakin enemmän, mutta sellaiset nimitykset kuin esimerkiksi *Suhina* tai *Värinä* ovat mahdollisia vain lisäniminä. Ilmeisesti niiden käytölle on semanttisia esteitä.

Ryhmien ulkopuolelle jää suomessa joukko nimiä, joiden appellatiivisilla pareilla voidaan ainakin ajatella olevan jonkinlainen merkitys. Ne ovat pääosin erityyppisiä johdoksia tai vanhoja yhdysnimiä: *Anelma, Ano, Kotivalo, Lemmitty, Seikko, Suoma*. Myös Lönnrotin sepittämä *Aino*-nimi kuuluu tavallaan samaan yhteyteen, sillä se kytkeytyy adjektiiviin *ainoa*. Muita kansanrunoudesta saatuja nimiämme ovat kuten tunnettua *Kullervo, Pellervo* ja *Sampo*, joiden alkuperäinen merkitys on jäänyt arvoitukseksi. Aivan vastaavanlaista etunimistöä ei unkarissa näytä olevan.

LÄHTEET

KÁLMÁN, BÉLA 1967: *A nevek világa*. Budapest.

KIVINIEMI, EERO 1982: *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvalinta*. Espoo.

LADÓ, JÁNOS 1972: *Magyar utónévkönyv*. Harmadik kiadás. Budapest.

VILKUNA, KUSTAA 1980: *Etunimet*. Keuruu.

A comparison of Finnish and Hungarian Christian names

JUHA LESKINEN

Finnish and Hungarian are such distant relatives that they cannot really be expected to share a common stock of names. Yet their shared European cultural background might well be assumed to have had such an influence that names in these languages would show some similar features.

The article compares Finnish and Hungarian Christian names with respect to their origin and their meaning. The Finnish material consists of the names mentioned in Kustaa Vilkuna's work *Etunimet* 'Christian names', and the Hungarian material comes from János Ladó's book *Magyar utónévkönyv*. Until recent times Hungarian parents have only been permitted to give their children names included in Ladó's book.

According to Kustaa Vilkuna, one-quarter of Finnish names are original. For Hungarian, I calculate that the proportion of original names is only 13 %, and as a group such names are only the fourth most popular group. The most common names there are those of Latin origin, which account for one-third of the total. Names of German and Greek origin are also more common than original Hungarian names. However, it is well known that determining the origin of names is a practically insuperable problem, for the source from which a name is borrowed is not necessarily

identical with the ultimate historical origin of the name.

The original names are categorized semantically. The largest group in both languages are those taken from various aspects of nature. Flower-names for girls are particularly common: Finnish e.g. *Kielo* 'lily-of-the-valley', *Lilja* 'lily', *Orvokki* 'violet', *Vuokko* 'anemone'; Hungarian *Árvácska* 'violet', *Hóvirág* 'snowflower', *Nefelejcs* 'forget-me-not', *Virág* 'flower'. Other nature names in Finnish include *Marja* 'berry', *Pilvi* 'cloud', *Terho* 'acorn', *Tuuli* 'wind'; Hungarian has e.g. *Csillag* 'star', *Gerle* 'dove', *Napsugár* 'sunshine', *Özike* 'roe deer'. Names denoting a quality (either psychological or physical) are fairly common in both languages: Finnish e.g. *Aulis* 'generous', *Jalo* 'noble', *Siro* 'slender', *Uljas* 'brave'; Hungarian *Bódog* 'happy', *Vidor* 'cheerful', *Vitéz* 'brave'. Names denoting people in various ways are the third major group: Finnish e.g. *Ahti* 'water god', *Sisko* 'sister', *Tapio* 'forest god', *Veikko* 'fellow'; Hungarian *Hófehérke* 'Snow White', *Tünde* 'fairy', *Deli* 'hero'. Hungarian also has many occupation names, which Finnish does not use: *Lehel* 'hornplayer', *Tárkány* 'blacksmith', *Zámor* 'ploughman'. Smaller groups are nationality and tribal names, and those denoting a thing or a period of time. There are also a few miscellaneous cases.